
Hiller István

A KÁPOLNA KÖVETEI

Gondolatok a hatalomvesztésről

A kilencedik bekezdésnél megakadt. Napok óta foglalkoztatták a Bécsből érkezett jelentések, s pontokba szedve próbálta a Habsburg császár udvarában lévő követének összefoglalni a teendőket, ám képtelen volt a végére jutni. Sok száz követutasítást fogalmazott, rutinmunkának tekintette, s ritkán találta úgy, hogy javítania kell a fogalmazványon. Sohasem mutatta ki kétségeit, s többnyire ő maga is csak saját fáradtságának tudta be őket. Andrea Ciolit határozott embernek ismerték, bár Firenze államtitkáraként nem is lehetett másilyen. Öt éve, 1626 óta vezette a Toszkán Nagyhercegség diplomáciáját, s tisztában volt vele, hogy az elbizonytalanodás legcsekélyebb látszata is sokba kerül az országnak. Most azonban megingott, s elsősorban nem a kellemetlen támadás miatt, amely külföldön Firenzét érte, hanem saját reakciói miatt. „Azt kell mondani”, „azt lehet hozzáfűzni”, „aztán ha még ez sem elég”, „ha még ez sem megnyugtató” – így kezdődtek az utasítás pontjai, s szinte szó szerint leírta a diplomatának, mikor mit kell tennie, hogyan érveljen, miképp viselkedjen. Cioli ezen lepődött meg, saját stílusát, pontosabban a külügyi államtitkár stílusát tartotta idegennek. A bécsi követet, Niccolò Sacchetti évtizedek óta ismerte, s mindig nagyra tartotta. A Hofburg előtt Velencében képviselte a Medici-udvart, s kifogástalan teljesítménnyel oldotta meg összes feladatát. Firenzében a Nagyherceg s az Uffizi apparátusának teljes bizalmát élvezte, az államügyekben a legkényesebb részletekbe is beavatták. Nem volt hát mitől tartani, biztosak lehettek benne, hogy amit csak a diplomácia eszközeivel el lehet érni, Sacchetti eléri.

S mégsem voltak benne biztosak.

Nem rendült meg a belé vetett bizalom, Sacchetti nem lett rosszabb diplomata, az államtitkár gondolataiban mégis az tükröződött, mintha minden egyes szóra, politikai kifejezésre most kellene megtanítani a követet, s szigorúan betartatni vele minden mondatot, nehogy eltérjen a megszabottól. Andrea Cioli pedig jól ismerte a firenzei diplomácia régóta alkalmazott szokásait. Évszázados hagyományok, tapasztalatok mesteri összefoglalása volt ez, amelyet 1529 óta véglegesített formában is elfogadtak. Meghatározták a diplomáciai apparátusba való bejutás feltételeit, ösztönözték a fiatalok részvételét a külügyek terén, elméleti és gyakorlati útmutatással szolgáltak, s meglepően széles mozgásteret biztosítottak külföldön dolgozó követeik számára. Mindenről beszámolót kértek, de egy-egy probléma megoldásának részleteibe nem szóltak bele, akció közben nem zavarták a végrehajtót. Toszkána diplomáciája így aztán nemcsak hogy sikeresen működött, hanem sokak által irigyelt iskolapéldává is vált, ahol képzettség, elvárás és teljesítmény személyi és politikai bizalmon alapult. Ezt tanulta Cioli is, s zavartan figyelt fel rá, amikor ettől eltérő gondolkodásmódot tapasztalt magán s az írásba adott követutasításon. Bármennyire ismerte is Sacchetti, bármennyire tisztában volt is diplomatájának képességeivel, azt gondolta, hogy legjobb, ha ő, az Uffizi döntéshozója találja meg minden részletkérdésre a megoldást.

Nem biztosított a követnek egy lépésnyi szabadságot sem, megkötötte a kezét, s mindenben szigorú engedelmisséget irt elő. Idegesítette ugyan a megváltozott hangnem, de az járt a fejében, hogy a leggyorsabban, még mielőtt feltűnést kelt a dolog, le kell zárnia az ügyet. Elhessegette hát a zavaró gondolatokat, úrrá lett kételkedő önmagán, visszaült az íróasztalához, s egy tollba mártással megírta a kilencedik bekezdést.

Érezte, hogy nem jó, amit ír.

Pedig a helyzet valóban kényesnek tűnt. Veszélybe került a Toszkán Nagyhercegség kedvező külföldi megítélése, a sok energiával és nem kevés pénzzel megszerzett pozíció. Bécsben a császári kápolnában elfoglalták a firenzei követ helyét. Súlyosabb sértést elképzelni sem lehetett volna. A kápolnában együtt vett részt a szentmisén a Császár, a Császárné, a főhercegek és főhercegnők, a Habsburg Birodalom legfontosabb politikai testületének, a Titkos Tanácsnak a tagjai, s különös megtiszteltetésként egyes szövetséges országok Bécsben akkreditált követei. Minden egyes ülőhely a protokoll áthághatatlan szabálya szerint került kiosztásra, szimbolizálva azt a status quót, amely véres háborúk s diplomáciai csatározások eredményeképpen alakult ki. Kifejezte a Habsburgok által elismert önálló államiságot, a megkülönböztetett politikai figyelmet, de a templomban az egymás mögött levő sorok alkalmat adtak arra is, hogy a Hofburg az országok megítélését, fontosságát is hangsúlyozza. Minél közelebb ülhetett valaki az első sorhoz, vagyis a Császárhoz, annál előnyösebb döntésekre számíthatott állama a politikában. Minden külföldi követ császári pecséttel ellátott oklevéllel bizonyította, hogy az adott hely őt és csakis őt illeti meg. Amikor a Császár 1576-ban elismerte a Toszkán Nagyhercegséget, mint önálló államot, azonnal rendelkezett arról is, hogy Firenze képviselője részt vehet a császári kápolnában a misén, s helyét közvetlenül Velence után jelölte ki. Ez azt jelentette, hogy Bécs megítélése szerint Firenze a Vatikán, Spanyolország és a Velencei Köztársaság után a számára igen kedvező negyedik helyre került az országok sorában. Politikai és katonai védelem, együttműködés és stabilitás – ennyit tett az oklevél biztosította hely. No és azt, hogy ország-világ előtt, minden ünnepségen, bálon, fogadáson, körmenetben, birodalmi gyűlésen, ahol csak az uralkodó nyilvánosan megjelent, a kápolna követei – így nevezték a különleges jogokkal rendelkező országok reprezentánsait – megszabott helyüknek megfelelően a Császár kíséretében lehettek. Így aztán Firenze a Habsburg Birodalom minden lényeges eseményén részt vehetett, követe mindent látott, feljegyzett s jelentett. Mindenki fontosnak tartotta, kereste vele a kapcsolatot, leveleket, meghívókat, kisebb ajándékokat küldött neki.

Pedig aki csak egy kicsit is ismerte a politikai fejleményeket, tudta, hogy a valóságban a Toszkán Nagyhercegség már nem is olyan fontos. A lényegi dolgok már jó ideje nem Itáliában dőltek el, s Firenze hatalma összehasonlíthatatlanul csekélyebb volt, mint másfél évszázada, Lorenzo il Magnifico korában. Mégsem mondta ki ezt nyíltan senki, s nem is érezte, hiszen a Császár megítélése szerint nem változott semmi, a Medici-állam követe változatlanul sajátjának tudta a kápolnában évtizedekkel korábban neki kijelölt helyet.

Előfordultak persze kellemetlenségek, amelyek közvetetten jeleztek némi elmozdulást, de ezek a gondok eddig valahogy mindig megoldódtak. Ilyen volt Erdély fejlődésének, Bethlen Gábornak a megjelenése a nemzetközi politikában. Bethlen rengeteg megoldást dolgozott ki minden problémára, s kiszámíthatatlan volt, mikor melyiket kívánja megvalósítani. Hadjáratot vezetett a Habsburg uralkodó ellen, s még be sem fejezte a harcot, már megkérte a Császár egyik lányának a kezét. Botrányos

körülmények között átadta egyik stratégiai jelentőségű várát a töröknek, s utána soha nem látott önállósággal igazgatta országa ügyeit. Meglepően élénk diplomáciát folytatott, kapcsolatai Konstantinápolytól Londonig, Velencétől Hágáig terjedtek, behálózták az egész kontinenst. „Esküszöm az Magasságban lakozó Istennek minden hatóságára, Szentségére, Jóságára és Fényességére, Ő Istenségére, az Csillagos Égre, Napra, Holdra és az Csillagokra, földre, és az földnek erejére, az Anyám tejére, és az én kenyereimre, és Lelkemre, és az Nagy Szent Mahumetre, és az én Eösömre és minden Buszormanyoknak első Eösökre, környülméletkedésekre, és Idvösségekre, hogy ha tégedet Gábor bátyámat és Fiamat, úgy mint jó királytát az Magyaroknak Semminémű Szükségedben el nem hadjlok, ha szintén minden birodalmim, Országim és mindennemű hatalmasságim el törültenek is...” – olvasták Bécsben is a Bethlen nevére átirrt hagyományos szövegű szultáni hitlevelet. S bármennyire idegenkedtek is a Hofburg urai, rövidesen be kellett látniuk, hogy Bethlen egyedülálló tehetséggel használja ki geopolitikai helyzetét, s nem kerülheték el, hogy taktikai okokból ne részesítsék ők is megkülönböztetett bánásmódban az erdélyi fejedelmet. 1625-ben a Császár a legmagasabb adható címmel ruházta fel Bethlen Gábort. „Serenissimus” lett a titulusa, ugyanaz a megszólítás járt neki, mint a Medicieknek, Toszkána nagyhercegeinek. A hír nem kis izgalmat váltott ki Firenzében, hiszen minden vélt és valós vetélytárstól tartottak. Konkurenciát láttak mindenkiben, aki Firenze pozíciói közelébe került, még akkor is, ha viszonyuk az adott országhoz nem volt ellenséges. Erdély politikája semmilyen formában nem irányult – nem is irányulhatott – Toszkána ellen, a firenzei diplomaták ezek után mégis különös figyelmet fordítottak Bethlen személyére. Nem tehettek ellene semmit, de mindent tudni akartak róla, s mindenre fel akartak készülni. Sok-sok híradást gyűjtöttek össze róla, míg végül is a problémára az idő hozta meg a megoldást. 1629-ben Sacchetti tíz alkalommal foglalkozott jelentéseiben Bethlen egészségi állapotával, pontosabban betegségével, s novemberben két beszámolóval erősítette meg az értesülést: a fejedelem meghalt. S minthogy fiúörökös nélkül halt meg, a Serenissimus cím nem öröklődött, így Firenze ez irányú aggodalmai megszűnhettek, a Mediciek nyugodtabbak lehettek. A kihívások sorozata azonban nem fejeződött be, s a legveszélyesebb támadás olyan irányból jött, amelyre korábban nem is gondoltak.

Egy szombaton Fugger gróf, Bajorország képviselője a kápolnában elfoglalta Toszkána helyét. Jóval előbb ment be a templomba, mint a firenzei diplomata, s mindenféle előzetes bejelentés, jelzés, tárgyalás nélkül egyszerűen leült Sacchetti helyére. A Mediciek követe először csak félreértésnek, vagyis a protokoll megsértésének gondolta az egészet. Nem sokra becsülte az újonnan felkapaszkodott diplomáciai érzékét, otromba műveletlenségnek könyvelte el egy-egy baklövésüket. Százötven év alatt elolvashatták volna néhány szabályzatunkat – dörmögte magában, s a legudvariasabb üdvözléssel felhívta Fugger figyelmét a tévedésére. A bajor meg sem mozdult. Oda sem fordult, fel sem állt, egyáltalán nem mutatta semmi jelét annak, hogy bármi is történt volna. Csak ült.

Sacchetti most már mindent értett, de nem akarta elhinni. Odalépett Slavata grófhhoz, a Titkos Tanács egyik legbefolyásosabb tagjához, s a segítségét kérte. Slavata volt az, akit 1618-ban társával s titkárával együtt a csehek kidobtak a Hradzsín ablakán, s mióta a Habsburgok Fehérhegynél legyőzték a rebellis cseh rendeket, nagyra nőtt az ázsiója. Slavata Montecuccolihoz, az Trauttmansdorffhoz irányította a firenzeit. Trauttmansdorff, akit mindenki a jövő emberének tartott, csendben azt kérte, hogy

beszéljék meg a dolgot másnap, ne zavarják a mise kezdetét felesleges zajongással, helycserével. Másnap, vasárnap Trauttmansdorff elérhetetlen volt, nem is látták a Hofburgban. Helyette Lichtenstein herceg fogadta, aki Harrach és Meggau tanácsosokat várta, s végül is közösen úgy döntöttek, hogy a Császár nélkül nem dönthetnek. Vasárnap lévén azonban nem zavarhatták a német-római császárt, ezt meg kell értenie a firenzei követnek is, mondták, s megígérték, hogy minden rendben lesz.

Sacchetti, ahogy hazaért, nyomban üzent a futárnak, hogy készüljön, másfél óra múlva indul Firenzébe. Megírta a jelentést Ciolinak, s várta az utasítást.

Andrea Ciolinak az Uffiziban négy napjába került, hogy kilenc pontba összefoglalja a teendőket. Sacchetti pedig addig ki sem mozdult a követségről, csak tervezgetett. Arra gondolt, hogy mégiscsak vannak közös vonások Toszkána meg Bajorország között. Felidézte az otthon hallottakat meg a neves historikusok által lejegyzett történeteket a Medici-bank kezdeteiről. Arról, hogy hogyan szerezték meg a pápai kúria pénzügyeinek kezelését, s hogyan lett a bankárfamília Itália egyik leggazdagabb családja. Arról, hogy Cosimo de' Medici, akit „Pater patriae”, a haza atyjaként emlegettek, egész Európára meg a Levantére kiterjedő hálózatot épített ki, s ha kellett, szőnyeget, ha kellett, fűszert szállított, de az sem volt akadály, ha zsiráfot kellett beszereznie. Gondoskodott róla, hogy a család folytathassa a sikeres kezdetet, s aki ennek útjába állt, azt a legszívósabb kitartással s, ha szükségesnek érezte, kegyetlenséggel söpörte félre. A Mediciek lassan teljesen magukhoz ragadták a hatalmat, uralkodókként éltek és viselkedtek egy uralkodó nélküli államban. Pótolhatatlanokká váltak. Túlburjánzott hatalmuk miatt feltűzelték ugyan ellenük a tömeget, úgy gondolták, elűzhetik őket, de kiderült, hogy már késő, s nélkülük rosszabbul mennek a dolgok, mint velük. Hagyták hát, hogy visszatérjenek, s már tényleges uralkodókként álljanak az állam élére. „Granducá”-nak, nagyhercegnek szólították magukat, s ügyes diplomáciával s sok-sok pénzzel elfogadtatták az új államot a külfölddel is. Többre azonban már nem tellett, s országuk, a Toszán Nagyhercegség megszületése pillanatában elérte, amit akart. Létének, működésének egyetlen célja ezután a fennmaradás, a nemzetközi életben a megszerzett pozíciók megőrzése lett. Európa azonban forrongott, új államok, új szövetségek születtek, s fenntartásukhoz még több pénz kellett. Míg a Medici-kincstár kizárólag saját politikai céljait finanszírozta, a kontinens más részein hihetetlen összegek kerültek közvetlen politikai befektetésre. Firenzében egyre többet emlegettek a múltat, lépten-nyomon az unalomig ismert egykori vitéz tettekre hivatkoztak, a külföldi jelentések élén pedig, szinte észrevétlenül, addig kevésbé hallott nevek jelentek meg. Félmillió gulden – ennyibe került a Fugger bankháznak, hogy támogatottjuk, Habsburg V. Károly nyerje el a német-római császári trónt. Ötszázezer gulden, számolt követségi szobájában Niccolò Sacchetti, valamivel több, mint hétszáz kilogramm szinarany értékének felelt meg, s bár régóta ismerte ezt az adatot, mindig elhűlt, ha az eszébe jutott. Elképzeltetetlen nagyságrend, amikor egy tanító három-négy, egy hercegi tanácsos kétszáz gulden fizetést kapott évente. Nem csoda, hogy ezután a bajorországi Fuggerek egyre nagyobb befolyásra tettek szert. Újabb és újabb privilégiumokat nyertek el, bányákat, nemesérc-monopóliumokat, kereskedelmi előjogokat kaptak, s a pénzt újból befektették. Előnyös házasságokat kötöttek, s érdekeltséget szereztek mindenütt, ahová a Habsburgok eljutottak, Spanyolországtól Magyarorszáig. Politikai szerepet vállaltak, s egyszer csak Miksa bajor uralkodó követeként leültek Toszkána helyére. Sacchetti tulajdonképpen csak azt sajnálta, hogy épp vele történik mindez, pedig mint államok egymás közötti kapcsolatával foglalkozó ember őszintén

szólva élvezte az egészséget. Már korábban is kacérkodott a gondolattal, hogy leírja mindazt, amit átélt s végigcsinált. Megörökíti az őt körülvevő világot s nem utolsósorban önmagát is. Együtt emlegetnék a gyakran idézett történetírókkal, Giovanni Cavalcantival, Vespasiano da Bisticcivel vagy Francesco Guicciardinivel. Legszívesebben persze az átkozott-imádott Niccolò Machiavelli gondolatait folytatta volna, hiszen őt bárhogy tiltották is, mindenki olvasta a munkáit. Ha nem lett volna követi minőségében, főszereplőként érintett, remek elemzést írt volna az eseményekről, a váltásról, a hatalom megszerzéséről, a megtartásról, a hatalomvesztés lehetőségéről. Arról, hogy ez is megtörténhet, bármit állítanak is a nagyherceg környezetében. Sőt arról, hogy idővel elkerülhetetlen, mert mindig jönnek Bethlenek, Fuggerek, nincs örökkön tartó hatalom, örök birodalom.

Mert a hatalom nem a nyilvánvaló bukással törik meg. A sikertelenségtől való félelem, a szokatlan eredendő elutasítása, a bizalomhiány, gyanakvás s múltba fordulás egyenrangú jelzései a számokban kifejezhető fejlődésképtelenségnek, politikai szereptévesztésnek. A tényleges hatalomvesztés nem egyszerűen a látványos összeroppadás, hanem mindezek felszín alatti, csendes összegződése.

Így azonban, politikusként, Niccolò Sacchetti nem volt szabad ember. Nem tehetett mást, mint várta az államtitkár levelét.

Cioli utasítása nem lepte meg. Pontosabban sokkal kevésbé lepte meg a feszes mondatok, a szájbarágó stílus, mint Ciolit, amikor írta. Őrizze meg mindenáron a kápolnában elfoglalt helyet, ígérjen, ajándékozzon, tárgyaljon, s minél gyorsabban mutasson fel eredményt. Sacchetti nem vesztegette az időt. Tudta, hogy bárhogy állnak is a dolgok, a diplomácia technikájában még mindig verhetetlenek. A belső gyengülés ritkán mutatkozott azonnal külső jelekben. A külpolitika megszervezésében, a feladatok lebonyolításában nem kellett szégyenkezniük, továbbra is állták a versenyt Madrid, Párizs, London vagy éppen Bécs diplomatáival. Barátságos beszélgetésekre invitálta Fuggert, s a sikeres kontaktusteremtéssel elérte, hogy az eddig hideg, hivatalos kapcsolat, ha nem is baráti, de olyan közvetlen, személyes viszonyra alakult, amelyben az államaik közötti feszültség sorstárs diplomaták sajátos, az egyéni karriert érintő problémájává vált. Megfelelő helyeken elhintette, hogy a nagyherceg továbbra is szívesen támogatja a Birodalom katonai törekvéseit a már több mint egy évtizede húzódó nagy háborúban. Nem mondta el, hogy miből teremtik elő a szükséges fedezetet, de ez nem is érdekelt senkit Bécsben. A tárgyalópartnereknek gyakran dicsérte az itáliai mesterek remekműveit, amelyekből éppen volt nála mutatóban néhány, s olyan ágensek nevei jutottak eszébe, akik révén könnyen és gyorsan gazdagodhattak igazi ritkaságokkal a családi könyvtárak. Ezen a nyelven értett mindenki. Előkerült Trauttmansdorff, Slavata érdeklődve intett neki, Lichtensteinék is szívesen fogadták, hangsúlyozva, hogy tudták ők, minden rendben lesz. Egyben közölték azt is, hogy az össz-Habsburg liga megteremtése érdekében a bajor uralkodó meg a Császár közös követséget menesztett Spanyolországba, amelynek élére Fugger grófot jelölték ki, aki hamarosan el is indul. Igaz, hogy Sacchettinek meg kellett még ígérnie, hogy a nagyhercegi családból személyesen is részt vesz valaki a császári hadműveletekben, s hogy a firenzei diplomáciai hálózat megszerzett információi legalább részben eljutnak a Hofburgba, de mit számított ez ahhoz képest, hogy a kápolnában hamarosan ismét a szokott helyen ülhetett. Ugyanott, ahol a firenzei követei évtizedek óta ültek, közvetlenül Velence után.

Niccolò Sacchetti volt a Toszkán Nagyhercegség utolsó előtti teljes jogkörű állandó követe Bécsben. Utóda, Tommaso Capponi három évig volt hivatalban, az őt követő Atanasio Ridolfi már csak alacsonyabb rangú diplomataként képviselhette Firenzét a Hofburgban. A Medici-uralom azonban még majd' egy évszázadon át tartotta magát, ha magának az országnak, a Toszkán Nagyhercegségnek az önállósága a valóságban már nem létezett is. 1737-ben azután Gian Gastone nagyherceggel fiágon kihalt a Medici-dinasztia, s a hatalom jó előre lefektetett szerződések szerint a Habsburg–Lotaringiai-házra szállt. A Habsburgoknak azonban ez idő tájt már más problémákra kellett összpontosítaniuk figyelmüket. Bajorország mellett a háttérben egyre nagyobb befolyásra tett szert II. Frigyes, Poroszország uralkodója, aki hihetetlen szívóssággal s ellentmondást nem tűrő határozottsággal szervezte hadseregét...

Salman Rushdie

„NEMZETKÖZÖSSÉGI IRODALOM” PEDIG NINCSEN

Mesterházi Mónika fordítása

Mikor 1983-ban Cambridge-ben beszédet tartottam az Anglisztikai Tudományok Szemináriumán, egy hölgy a British Counciltől megnyugtatólag fordult hozzám. „Semmi baj – mondta –, a jelen szeminárium esetén az anglisztikai tudományok a Nemzetközösség irodalmát is magukba foglalják.” Máskülönben – amint következtetnem kellett – a kettőt élesen elválasztanák, mint a civakodó gyerekeket vagy a szexuálisan összeférhetetlen pandákat vagy esetleg holmi bizonytalan hasadóanyagokat, amelyek egy-ége robbanást okozhat.

Néhány héttel később egy jeles irodalomtudóssal beszélhettem, aki – hogy pontosan fejezzem ki magam – az *angol* irodalom szakértője, barátságos és érzékeny ember. „Mint a Nemzetközösséghez tartozó író – tűnődött – bizonyára úgy érzi, nemde, hogy némi szabadsággal, sőt bizonyos előnyökkel is jár, ha az ember, mint ön, a periférián tevékenykedik?”

Aztán egy brit folyóirat interjút közölt ugyanabban a számában Shiva Naipaulal, Buchi Emechetaival és velem. A saját beszélgetésemben bevallottam, hogy „a Nemzetközösség irodalma” kifejezést nem tartom hasznosnak, sőt egy kissé inkább lekezelőnek vélem mostanra, és érdeklődéssel olvastam, hogy a maga szövegében Shiva Naipaul és Buchi Emecheta is lényegében ugyanezt mondta más szavakkal. A három beszélgetés következőképp ezzel a címmel jelent meg: A NEMZETKÖZÖSSÉG ÍRÓI – DE NE NEVEZZÜK ŐKET ÍGY!

Eddigre a Nemzetközösség és én eléggé elidegenedtünk egymástól.

Hát nem a legfurább őslény egy irodalmi iskola, gondoltam, amelynek feltételezett